

Poglavlje 56

Δημοκρίτου ἀπόσπασμα ΡΦΑ (Περὶ εὐθυμίας)

O autoru

Δημόκριτος (Demokrit, oko 460. – 380. ili 370. pr. Kr.) bio je grčki filozof iz grada Ἄβδηρα (Abdera), bogate jonske kolonije u Trakiji. Uza svojega učitelja Leukipa glavni je predstavnik grčkoga materijalističkog atomizma. Teorijom atoma – nedjeljivih, sitnih, nevidljivih čestica od kojih je sve građeno – obuhvatio je sav živi i neživi kozmos.

Poput mnogih drugih Grka, Demokrit je putovao egejskim, mediteranskim i maloazijskim krajevima. Dugo je boravio u Ateni i Egiptu, a bio je i u Perziji.

Demokritova djela nisu sačuvana i njegova nam je filozofija poznata po ulomcima sačuvanima kod drugih autora. Znamo da je pisao o nastanku svijeta (kozmogonija), astronomiji (nebeska tijela, Sunce, Mjesec, oblik i položaj Zemlje), meteorologiji (atmosferski fenomeni), kronologiji (kalendar, efemride) i različitim prirodnim pojavama (potresi, poplava Nila, privlačna sila magneti), ali i o pitanjima života (nastanak života i smrt) i fizioloških procesa organizama (razmnožavanje, embriologija). Bavio se i jezikom i homerskom egzegezom.

Demokritovi etički fragmenti, većinom sakupljeni u Stobejevoj antologiji, preneseni su izvan konteksta koji bi ih potvrdio kao autentične (ali i označio kao neautentične; zbog toga ih prihvaćamo takvima kakvi jesu). Jedan dio njih možda je filozofu samo pripisan u okviru bogate Demokritove recepcije.

O tekstu

Tekst koji čitamo Demokritov je fragment 191, sačuvan u zbirci koju je u V. stoljeću sastavio bizantski antologičar Ἰωάννης Στοβαῖος (Ivan Stobej, *Florilegij*, 3, 1, 210). Smatra se dijelom Demokritove etike – vjerojatno je pripadao spisu Περὶ εὐθυμίας – i govori o tome što čovjeka čini istinski ispunjenim i zadovoljnim. Ton ulomka više je didaktičan nego filozofski.

Tekst je pisan jonskim dijalektom, dijalektom predsokratskih filozofa prirode. Tipična su obilježja jonskoga refleks dugoga α koji prelazi u η (εὐθυμία umjesto εὐθυμία), nestegnuti oblici vokalskih osnova (posebno kod glagola koji završavaju na -έω), varijacija vokalskoga stezanja ε+ο > εο (ἐνθυμεύω umjesto ἐνθυμέω) te odnosne zamjenice s refleksom -κ umjesto -π (ὀκόσωι umjesto ὀπόσωι, ὄκως umjesto ὄπως). Usto, pravopis odlomka koristi se znakom *iota adscriptum* (συμμετρίηι, ψυχῆι) umjesto u srednjovjekovlju i novovjekovlju uobičajenijim *iota subscriptum* (συμμετρίη, ψυχῆ).

Pročitajte naglas grčki tekst.

Democr. Fr. 191 (DK 68 B 191; Stob. 3, 1, 210)

ἀνθρώποισι γὰρ εὐθυμία γίνεται μετριότητι τέρψιος καὶ βίου συμμετρίηι· τὰ δ' ἐλλείποντα καὶ ὑπερβάλλοντα μεταπίπτειν τε φιλεῖ καὶ μεγάλας κινήσιας ἐμποιεῖν τῆι ψυχῆι. αἱ δ' ἐκ μεγάλων διαστημάτων κινούμεναι τῶν ψυχῶν οὔτε εὐσταθέες εἰσὶν οὔτε εὐθυμοί. ἐπὶ τοῖς δυνατοῖς οὖν δεῖ ἔχειν τὴν γνώμην καὶ τοῖς παροῦσιν ἀρκέεσθαι τῶν μὲν ζηλουμένων καὶ θαυμάζομένων ὀλίγην μνήμην ἔχοντα καὶ τῆι διανοίαι μὴ προσεδρεύοντα, τῶν δὲ ταλαιπωρεόντων τοὺς βίους θεωρεῖν, ἐννοούμενον ἃ πάσχουσι κάρτα, ὄκως ἂν τὰ παρεόντα σοι καὶ ὑπάρχοντα μεγάλα καὶ ζηλωτὰ φαίνηται, καὶ μηκέτι πλειόνων ἐπιθυμέοντι συμβαίνηι κακοπαθεῖν τῆι ψυχῆι. ὁ γὰρ θαυμάζων τοὺς ἔχοντας καὶ μακαριζομένους ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ τῆι μνήμηι πᾶσαν ὥραν προσεδρεύων ἀεὶ ἐπικαινουργεῖν ἀναγκάζεται καὶ ἐπιβάλλεσθαι δι' ἐπιθυμίην τοῦ τι πρήσσειν ἀνήκεστον ὧν νόμοι κωλύουσιν. διόπερ τὰ μὲν

μὴ δίξεσθαι χρεῶν, ἐπὶ δὲ τοῖς εὐθυμέεσθαι χρεῶν, παραβάλλοντα τὸν ἑαυτοῦ βίον πρὸς τὸν τῶν φαυλότερον πρησσόντων καὶ μακαρίζειν ἑωυτὸν ἐνθυμεύμενον ἃ πάσχουσιν, ὀκόσῳ αὐτέων βέλτιον πρήσσει τε καὶ διάγει. ταύτης γὰρ ἐχόμενος τῆς γνώμης εὐθυμότερόν τε διάξεις καὶ οὐκ ὀλίγας κῆρας ἐν τῷ βίῳ διώσσει, φθόνον καὶ ζῆλον καὶ δυσμενίην.

Analiza i komentar

ἀνθρώποισι γὰρ
εὐθυμίη γίνεται
 μετριότητι τέρψιος
 καὶ βίου συμμετρίῃ·
τὰ δ' ἐλλείποντα καὶ ὑπερβάλλοντα
μεταπίπτειν τε φιλεῖ
καὶ μεγάλας κινήσιας ἐμποιεῖν
 τῇ ψυχῇ.

γὰρ čestica s eksplanatornim značenjem, § 517

γίνεται (jonski oblik) § 231; osnove § 325.11

τὰ δ' ἐλλείποντα čestica dé sa suprotnim značenjem (prema μετριότητι καὶ συμμετρίῃ) § 515.2

τὰ... ἐλλείποντα § 231; složnica λείπω; poimeničeni particip § 499.2

ὑπερβάλλοντα sc. τὰ ὑπερβάλλοντα; § 231; složnica βάλλω

μεταπίπτειν § 231; složnica πίπτω, osnove § 327.17

μεταπίπτειν... φιλεῖ „sklon je promjeni (i rado prelazi u suprotnost)”

μεταπίπτειν τε... καὶ... ἐμποιεῖν... sastavni veznici ostvaruju korespondentni par

φιλεῖ § 243; glagol otvara mjesto dopuni u infinitivu, LSJ φιλέω II

ἐμποιεῖν § 243; složnica ποιέω, osnove s. 116; LSJ ἐμποιέω II.3

αἱ δ' ἐκ μεγάλων διαστημάτων κινούμεναι
 τῶν ψυχέων
 οὔτε εὐσταθῆες εἰσὶν
 οὔτε εὐθυμοί.

αἱ... κινούμεναι sc. ψυχαί; § 243; poimeničeni particip § 499.2
 ἐκ μεγάλων διαστημάτων „između veoma udaljenih stanja”
 δ' čestica dé ovdje podržava tijek iskaza: a...
 διαστημάτων LSJ διάστημα A.3 (= DGE s. v. III.1)
 οὔτε εὐσταθῆες... οὔτε εὐθυμοί koordinacija parom sastavnih veznika
 εἰσὶν § 315.2; kopula otvara mjesto imenskoj dopuni; imenski predikat Smyth
 909
 οὔτε εὐθυμοί sc. εἰσὶν

ἐπὶ τοῖς δυνατοῖς οὖν
 δεῖ
 ἔχειν τὴν γνώμην
 καὶ τοῖς παρεοῦσιν ἀρκέεσθαι
 τῶν μὲν ζηλουμένων καὶ θαυμαζομένων
 ὀλίγην μνήμην
 ἔχοντα
 καὶ τῆι διανοίᾳ μὴ προσεδρεύοντα,
 τῶν δὲ ταλαιπωρομένων
 τοὺς βίους
 θεωρεῖν,
 ἐννοούμενον
 ἃ πάσχουσι κάρτα,

ὅπως ἂν τὰ παρεόντα σοι καὶ ὑπάρχοντα
 μέγала καὶ ζηλωτὰ φαίνηται,
 καὶ μηκέτι
 πλειόνων ἐπιθυμέοντι
 συμβαίη
 κακοπαθεῖν
 τῇ ψυχῇ.

τοῖς δυνατοῖς apstraktni pojam izražen poimeničenim pridjevom u množini
 sr. roda: τὰ δυνατὰ „(sve) ono što je moguće”

οὖν čestica sa zaključnim značenjem § 516.2

δεῖ § 243; bezlični glagol, o kojemu ovisi čitav ostatak rečenice, otvara mjes-
 to dopunama u infinitivu, odnosno A+I

ἔχειν § 231; neizrečeni je subjekt ἄνθρωπον ili τινά (§ 491.3), kao i kod
 ostalih infinitiva

τὴν γνώμην rekcija ἐπί τινι

τοῖς παρεούσιν § 243; složhenica εἰμί; poimeničeni particip § 499.2

ἀρκέσθαι § 243; rekcija τινί; LSJ ἀρκέω II.2; ovisan o δεῖ

τῶν μὲν ζηλουμένων... τῶν δὲ ταλαιπωρομένων... par čestica koordinira dva
 rečenična člana

τῶν... ζηλουμένων καὶ θαυμαζομένων § 243; § 231; poimeničeni particip
 § 499.2 („ono što pobuđuje zavist i divljenje”); objektni genitivi ovisni
 o μνήμην

ἔχοντα § 231; oblik ovisan o δεῖ, dio A+I

προσεδρεύοντα § 231; složhenica ἐδρεύω; oblik ovisan o δεῖ, dio A+I

τῶν ταλαιπωρομένων označava osobe: „nesretnih ljudi”; § 243, poimeničeni
 particip § 499.2

θεωρεῖν § 243; oblik ovisan o δεῖ, dio A+I

ἐννοούμενον § 243; složhenica νοέω; oblik ovisan o δεῖ, dio A+I

ἃ πάσχουσι odnosna zamjenica uvodi zavisnu odnosnu rečenicu i ujedno slu-
 ži kao objekt ἐννοούμενον

πάσχουσι sc. οἱ ταλαιπωρόντες; § 231

ὅπως... φαίνηται namjerni veznik uvodi zavisnu namjernu rečenicu, predi-
 kat ἂν + konjunktiv § 470; odavde Demosten prelazi u lični iskaz s
 dativom (σοι... ἐπιθυμέοντι)

τὰ παρεόντα... καὶ ὑπάρχοντα § 231, složenica εἰμί; složenica glagola ἄρχω;
 poimeničeni participi § 499.2
 φαίνεται § 232; osnove s. 118, mediopasivno značenje § 448.1; otvara
 mjesto imenskim dopunama
 ἐπιθυμῶντι § 231; rekcija τινός; ovisan o συμβαίνῃ
 συμβαίνει § 231; rekcija τινί, otvara i mjesto dopuni u infinitivu; složenica
 βαίνω, LSJ συμβαίνω III.b
 κακοπαθεῖν § 243; otvara mjesto instrumentalnomu dativu (ili dativu mjes-
 ta) τινί

ὁ γὰρ θαυμάζων
 τοὺς ἔχοντας
 καὶ μακαριζομένους
 ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων
 καὶ τῇ μνήμῃ
 πᾶσαν ὥραν
 προσεδρεύων
 αἰεὶ ἐπικαιουργεῖν
 ἀναγκάζεται
 καὶ ἐπιβάλλεσθαι
 δι' ἐπιθυμίην
 τοῦ τι πρήσσειν
 ἀνήκεστον
 ὧν νόμοι κωλύουσιν.

γὰρ čestica γάρ s eksplanatornim značenjem § 517
 ὁ... θαυμάζων § 231, rekcija τινα; poimeničeni particip § 499.2
 τοὺς ἔχοντας § 231; poimeničeni particip § 499.2
 μακαριζομένους § 232
 ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων uz glagol u pasivu vršitelj radnje iskazuje se pri-
 jedložnim izrazom ὑπό τινος
 πᾶσαν ὥραν „neprestano”
 προσεδρεύων § 231; složenica glagola ἐδρεύω

ἐπικαινουργεῖν § 243; „izmišljati (nove) načine”
 ἀναγκάζεται § 232; otvara mjesto dopunama u infinitivu
 ἐπιβάλλεσθαι § 232, složenica βάλλω; „pokušavati, poduzimati”
 δι’ ἐπιθυμίην otvara mjesto genitivu; dopunu ovdje iskazuje poimeničeni in-
 finitiv τοῦ... πρήσσειν
 τοῦ... πρήσσειν § 231; osnove s. 116 (atički oblik πράττω)
 ὧν... κωλύουσιν atrakcija relativa, ὧν skraćeno umjesto τούτων ἃ (κωλύω,
 naime, regira akuzativ τι); odnosna zamjenica ὧν uvodi zavisnu odnos-
 nu rečenicu, antecedent je τι
 κωλύουσιν § 231

διόπερ
 τὰ μὲν μὴ δίζεσθαι
 χρεῶν,
 ἐπὶ δὲ τοῖς εὐθυμέεσθαι
 χρεῶν,
 παραβάλλοντα
 τὸν ἑαυτοῦ βίον
 πρὸς τὸν τῶν φαυλότερον πρησσόντων
 καὶ μακαρίζειν ἑωυτὸν
 ἐνθυμέμενον
 ἃ πάσχουσιν,
 ὀκόσῳι
 αὐτέων
 βέλτιον
 πρήσσει τε καὶ διάγει.

διόπερ prilog najavljuje zaključak: „zbog toga...”
 τὰ μὲν... ἐπὶ δὲ τοῖς... koordinacija rečeničnih članova parom čestica
 δίζεσθαι § 232; ovisno o χρεῶν
 χρεῶν LSJ χρεῶν II.2; otvara mjesto dopunama u infinitivu, odnosno A+I
 εὐθυμέεσθαι § 243; rekcija ἐπὶ τινι

παραβάλλοντα subjektivi akuzativ uz infinitive, ovisno o χρεών, rekcija τι
πρός τι; LSJ παραβάλλω III.2 (složenica βάλλω); § 231

πρὸς τὸν se. βίον

τῶν... πρησσόντων § 231, poimeničeni particip § 499.2

μακαρίζειν § 231; ovisno o χρεών

ἐνθυμέμενον § 232; ovisno o χρεών

ἃ πάσχουσιν odnosna zamjenica uvodi zavisnu odnosnu rečenicu i ujedno
služi kao objekt ἐνθυμέμενον

πάσχουσιν § 231

ὀκόσωι odnosni prilog (dativ odnosne zamjenice, s *iota adscriptum*) uvodi
zavisnu odnosnu rečenicu koja kao i prethodna ovisi o participu ἐνθυμέμενον

αὐτέων se. τῶν φαυλότερον πρησσόντων

πρήσσει τε καὶ διάγει koordinacija pojmova parom sastavnih veznika

πρήσσει § 231

διάγει § 231; složenica ἄγω

ταύτης γὰρ

ἐχόμενος

τῆς γνώμης

εὐθυμότερόν τε διάξεις

καὶ οὐκ ὀλίγας κῆρας

ἐν τῷ βίῳ

διώσσαι,

φθόνον καὶ ζῆλον καὶ δυσμενίην.

γὰρ čestica γάρ ovdje potvrđuje i ističe misao: „baš...”

ἐχόμενος § 232, rekcija τινός § 396.δ; LSJ ἔχω IV.C

εὐθυμότερόν τε... καὶ οὐκ ὀλίγας... koordinacija parom sastavnih veznika

διάξεις § 258; složenica ἄγω

κῆρας κῆρες „zli duhovi”, Logeion / Autenrieth kod Homera Κήρ, Κηρός

(κείρω) glasnik smrti, bilo koji personificirani oblik smrti, otuda κῆρες

θανάτιο

διώσσαι § 267; složenica ὠθέω, LSJ διωθέω II.2